

یادگیری و تفاوت های فردی و کاربرد آن در آموزش

معصومه میامی^۱، دکتر هادی پورشافعی^۲

^۱ کارشناسی ارشد، مدیریت آموزشی، دانشگاه بیرجند

Masumehmayami@gmail.com

^۲ دانشیار، مدیریت آموزشی، دانشگاه بیرجند

hpourshafei@birjand.ac.ir

چکیده

آگاهی از وجود تفاوت های فردی بین انسان ها به اندازه خلقت انسان قدمت دارد. همچنین وجود تفاوت های فردی در سیستم های آموزشی دارای اهمیت زیادی است. بدین منظور در مقاله حاضر به بررسی تفاوت های فردی دانش آموزان در امر یادگیری و آموزش پرداخته شده است. در مقاله حاضر راجع به تأثیر این تفاوت ها در فرایند آموزش و یادگیری سخن به میان آورده شده است. نتایج حاکی از آن است که برخی تفاوت های فردی موجود در دانش آموزان باعث خلل در یادگیری هر چه بهتر آنان می شود که در این مقاله برای به حداقل رسانیدن این تأثیرات به معلمان توصیه هایی شده است. یعنی آن دسته از روش های آموزشی معلم که منجر می شود، دانش آموزان بتوانند با سرعت متناسب با توانایی هایشان پیش بروند، در اینجا قید شده است. همچنین در مورد اینکه یک معلم خوب، چگونه به تفاوت های فردی دانش آموزان از جهات مختلف عاطفی، شناختی، حرکتی توجه کرده و از هر یک از آنان به میزان توانایی، قابلیت و استعدادشان انتظار داشته باشد، در چند بخش توضیحاتی آورده شده است.

واژگان کلیدی: تفاوت های فردی، آموزش و پرورش، دانش آموزان، معلمان

۱- مقدمه

آگاهی از وجود تفاوت‌های فردی بین انسان‌ها به اندازه خلقت انسان قدمت دارد. اگر تاریخ را ورق بزنیم در هر دوره‌ای انسان‌ها به تقسیم‌بندی افراد جامعه خود پرداخته بودند و برای هر گروهی ویژگی خاصی قائل بودند. بدیهی است که این نوع طبقه‌بندی نمی‌توانست دقیق باشد زیرا معیار عینی نداشت. به تدریج که اجتماعات بشری پیشرفت کرد، چاره‌ای جز این نبود که توانایی‌ها را به صورت علمی اندازه بگیرند و تفاوت‌های فردی را به دقت تعیین کنند و برای هر کاری فرد مناسبی بگمارند و اینجا بود که تعدادی از انسان‌ها که در واقع نبوغ داشتند و متفاوت از دیگران بودند به پا خاستند و با تهیه ابزار و شیوه‌های دقیق، توانستند هموعان خود را از جنبه‌های مختلف مورد آزمایش قرار دهند و تفاوت‌های آنها را آشکار سازند (علمافر و همکاران، ۱۳۹۹).

وجود تفاوت‌های فردی در سیستم‌های آموزشی دارای اهمیت زیادی است. مشاهدات روزانه به آسانی نشان می‌دهد که دانش‌آموزان از نظر شکل ظاهری با یکدیگر تفاوت دارند. پس برای اینکه نشان دهیم که دانش‌آموزان یک کلاس به صورت آشکار با یکدیگر تفاوت دارند استفاده از ابزار متر برای اندازه‌گیری قد دانش‌آموزان و ترازو برای اندازه‌گیری وزن دانش‌آموزان است که این خود معیار خوبی برای نشان دادن تفاوت‌های فردی و ظاهری آنها است (۱). دانش‌آموزان نه تنها از نظر شکل ظاهری بدن و توانایی‌های جسمی تفاوت دارند، بلکه از نظر قابلیت‌های ذهنی نیز تفاوت‌های فاحشی دارند. مشاهده قدرت یادگیری دانش‌آموزان در کلاس اول ابتدایی، مقایسه زیبایی خط، استعدادهای نقاشی، خواندن، نوشتن، حساب کردن، سرعت عمل، اجتماعی بودن و ... به خوبی نشان می‌دهد که آنها با یکدیگر تفاوت دارند. برای تشخیص این تفاوت‌ها می‌توان آزمون‌های بسیار دقیقی مانند آزمون‌های هوشی، استعداد، مهارت‌های حسی، حرکتی، اجتماعی بودن و ... به کار برد. هر صفتی را در نظر بگیریم و هر گروه بزرگی از کودکان راتحت آزمایش قرار دهیم خواهیم دید که قانون منحنی طبیعی در مورد آنها صدق می‌کند. حال سعی می‌کنیم به علل وجود تفاوت‌های فردی بین پسران یا دختران از یک طرف و پسران و دختران از طرف دیگر اشاره کنیم، سپس به تفاوت‌های خانوادگی و فرهنگی دانش‌آموزان اشاره خواهیم کرد و در نهایت اثر این تفاوت‌ها بر یادگیری را مورد بررسی قرار خواهیم داد (معجز و همکاران، ۱۳۹۵).

با توجه به اهمیت یادگیری در صورت وجود تفاوت‌های فردی در جامعه و کاربرد آن، محققان داخلی و خارجی زیادی به مطالعه این موضوع پرداخته‌اند. والدیان و همکاران (۲۰۱۸) در پژوهشی به این نکته اشاره کرده‌اند که آموزش بین‌فرهنگی معطوف به جامعه است و از این‌رو بیشتر افراد دغدغه حفظ هویت‌های جمعی را دارد. تمایزها به ما کمک می‌کند تا متوجه شویم که چالش معلمان در کلاس‌های چندفرهنگی معاصر دو جنبه دارد که ناشی از حفظ هویت‌های جمعی و تسهیل موفقیت تحصیلی فردی است. همچنین پوزاس و همکاران (۲۰۲۰) در پژوهش خود با استفاده از روش تحلیل کوواریانس به بررسی وجود تفاوت‌های فردی در دانش‌آموزان کلاس دوم متوسطه پرداخته‌اند. در پژوهشی دیگر که توسط سو و کوپر (۲۰۲۲) انجام شده است به بررسی تفاوت‌های فردی توسط معلمان در کشور چین اشاره کرده است. نتایج حاکی از آن است که عواملی مانند ویژگی‌های شخصی دانش‌آموزان و عوامل خانوادگی می‌تواند در ایجاد تفاوت‌های فردی در دانش‌آموزان مؤثر باشد.

در ایران اسلامی و همکاران (۱۴۰۰) در پژوهشی به شناسایی چالش‌ها و موانع اجرای برنامه درسی مبتنی بر تفاوت «دین و زندگی» در نظام آموزش و پرورش پرداخته‌اند. اسلامی و همکاران (۱۴۰۱) در پژوهشی به بررسی نظریه‌های تفاوت‌های فردی یادگیرندگان در برنامه درسی با استفاده از الگوی برنامه درسی تار عنکبوتی آکر پرداخته‌اند. همچنین امیرسلیمانی و همکاران (۱۴۰۲) در پژوهش خود با استفاده از معادلات ساختاری به بررسی تفاوت‌های فردی مانند متغیرهای زبانی و اجتماعی در پیش‌بینی روانی، دقت، پیچیدگی و تلفظ صحبت کردن جوانان ایرانی مهاجر در کانادا پرداخته‌اند. بنابراین با توجه به مطالعات داخلی و خارجی انجام شده می‌توان بیان داشت با توجه به اهمیت و جایگاه تفاوت‌های فردی در فرایند یادگیری در پژوهش حاضر به بیان چارچوبی برای یادگیری در صورت وجود تفاوت‌های فردی و کاربرد آن در آموزش پرداخته شده است.

۲- روش شناسی

این پژوهش از نوع تحلیل - مروری است و از مطالعات علمی و الکترونیکی پیشین استفاده شده است. در این تحقیق تلاش شده است یادگیری در صورت وجود تفاوت‌های فردی و کاربرد آن بر اساس منابع و داده‌های موجود مورد بررسی قرار گیرد.

¹ Valiandes et al

² Pozas et al

³ Xu & Cooper

۳- بحث درباره یافته‌ها

یک معلم با تجربه باید نسبت به هر سبک یادگیری شناخت داشته باشد تا بتواند در کلاس زمینه فعالیت‌های مربوطه را فراهم آورد. به عبارتی دیگر یک معلم با تجربه با آگاهی از وجود تفاوت‌ها در بین دانش‌آموزان از یک روش ثابت برای تدریس استفاده نمی‌کند. دانش‌آموزان در یک کلاس، جدا از تفاوت‌های فردی مشترکاتی مثل سن، جنس و زبان دارند. در این صورت می‌توان بیان کرد که یکی از مهم‌ترین اصولی که در آموزش و پرورش باید مورد توجه قرار بگیرد توجه به تفاوت‌های فردی در بین دانش‌آموزان است (سیام و الناتور، ۲۰۱۶).

وجود تفاوت‌های فردی در دانش‌آموزان باعث می‌شود که سرعت یادگیری آن‌ها متفاوت باشد. معلمان باید با توجه به استعدادها و دانش‌آموزان و همچنین تفاوت‌های دانش‌آموزان از روشی استفاده کنند که همگی بتوانند با قابلیت‌های خود پیش بروند. هوش و استعداد در افراد توانایی به حساب می‌آید اما آموزش و یادگیری توانایی نیست و اشاره می‌کند به اینکه فراگیر یاد می‌گیرند. دانش‌آموزان سبک‌های یادگیری متفاوتی دارند که دلیل آن تفاوت‌های فردی دانش‌آموزان است. بسته به شرایط و موضوعات یادگیری معلمان باید به تفاوت‌های دانش‌آموزان توجه کنند و سبک و شیوه مناسب یادگیری را انتخاب کنند. یکی از روش‌های متداول تدریس در آموزش و یادگیری روش سخنرانی است که معلم نقش اصلی را بر عهده دارد. همچنین معلمان با توجه به تفاوت‌های دانش‌آموزان در آموزش و یادگیری می‌توانند از روش انگیزه دادن و ترغیب دانش‌آموزان استفاده کنند. هنگام آموزش، معلمان باید با توجه به تفاوت‌های دانش‌آموزان در قابلیت و سرعت یادگیری از روش‌ها و فنون آموزشی مناسب استفاده کنند (لاوانیا و محمدنور، ۲۰۲۰).

برای اینکه معلمان بتوانند در کلاس با دانش‌آموزان تعامل داشته باشند باید به تفاوت‌های فردی آنها توجه کنند و شناخت کلی از دانش‌آموزان داشته باشند. با توجه به تفاوت‌ها از لحاظ جسمانی و روانی دانش‌آموزان به سه دسته تقسیم می‌شوند (سیرک، ۲۰۱۴):

دسته اول دانش‌آموزان بدون دردسر: این دانش‌آموزان بی‌آزار، وقت شناس و درس خوان هستند. دوستان کمی دارند و در گروه‌ها عضو نمی‌شوند و راحت تکالیف خود را انجام می‌دهند.

دسته دوم دانش‌آموزان مرکزبین و فعال: این دانش‌آموزان فعالیت زیادی دارند. با سر و صدا وارد کلاس می‌شوند و هنگام آموزش درس معلم را همراهی می‌کنند، جسور هستند، دوستان زیادی دارند و ریسک‌پذیرند. همچنین در فعالیت‌های گروهی شرکت می‌کنند. صدای بلندی دارند و تعداد این دسته کم است.

دسته سوم دانش‌آموزان پردردسر: دوستان خاصی دارند. بیشتر آخر کلاس هستند و مقررات مدرسه را رعایت نمی‌کنند. درس خواندن برایشان اجباری است و به نمره اهمیتی نمی‌دهند.

با توجه به تفاوت‌های فردی و استعداد دانش‌آموزان در کلاس معلمان باید نسبت به شاگردان خود شناخت کلی داشته تا بتوانند با آن‌ها سازگاری خوبی داشته باشند.

تفاوت‌های فردی دارای سه بخش جسمانی، نفسانی و عاطفی است. هنگامی که کودکی یا دانش‌آموزی از جهت سلامت جسمانی و ظاهری با بقیه تفاوت دارد؛ تعلیم و تربیت آن باید با توجه به نقص‌ها و کمبودهای آن صورت بگیرد. گاهی تفاوت در هوش و استعداد دانش‌آموزان است که برخی نخیه و برخی عادی هستند. بدین منظور معلمان نباید از یک شیوه برای تعلیم و تربیت آنها استفاده کنند. گاهی تفاوت در دانش‌آموزان به جهت عاطفی و اخلاق است. خصوصیات اخلاقی دانش‌آموزان متفاوت است. ممکن است یکی فعال و دیگری آرام باشد. معلمان با توجه به تفاوت‌های موجود در بین دانش‌آموزان باید در تعلیم و تربیت آنها از روش‌های مختلف استفاده کنند تا به موفقیت برسند. در نتیجه در تعلیم و تربیت و آموزش معلمان باید از روشی برای تدریس استفاده کنند که همه دانش‌آموزان در هر سطحی که هستند؛ بتوانند یاد بگیرند. به عبارتی دیگر تعلیم و تربیت در اصلاح دانش‌آموزان، افراد و جامعه نقش اساسی دارد (دانکان، پارادیس، ۲۰۲۰).

⁴ Siam & Al-Natour

⁵ Lavania & Mohamad Nor

⁶ Sierk

⁷ Duncan & Paradis

خانواده در تعلیم و تربیت نقش مهمی دارد اگر در خانه به کودک از جهت رشد عاطفی و جسمانی آن توجه شود در مدرسه به راحتی تعلیم پذیر خواهد بود. مدرسه مهم ترین نهاد اجتماعی است که با در نظر گرفتن استعداد دانش آموزان و تفاوت های فردی آن ها به تربیت دانش آموزان می پردازد. به عبارتی دیگر مدرسه مکانی است که دانش آموزان مورد آزمایش و ارزیابی قرار می گیرند.

۴- نتیجه گیری و پیشنهادها

عمده ترین عوامل ایجاد تفاوت های فردی در افراد گوناگون به هوش، استعداد، خلاقیت، شخصیت، انگیزش، جنسیت و محرومیت های فرهنگی مربوط است. لذا اگر دو نفر در شرایط مساوی امکان انجام یک فعالیت واحد را ندارند به دلیل تفاوتی است که در ویژگی های فوق الذکر وجود دارد. اما علی رغم دلایل نامبرده در وجود تفاوت های فردی شاید به دلایلی موجه و غیرموجه برنامه ریزان آموزشی، برنامه واحدی را برای سراسر کشور و تمامی جنسیت ها طراحی و به اجرا می گذارند بدون آنکه برای تفاوت های فراگیران جایی در برنامه ها در نظر بگیرند. در این برنامه همه فراگیران باید در طی مدتی معین با حضور در کلاس های درس و پیروی از روش سنتی و کلیشه ای معلم، تعداد مشخصی درس و یا واحد درسی را بدون کم و کاست با حداقل نمره ده بگذرانند. در نتیجه این گونه بی توجهی ها، مشکلات متعددی برای فراگیران از قبیل افت تحصیلی، ترک تحصیل و روی آوردن به بزه کاری های اجتماعی را ایجاد می کند. بنظر می رسد برای لحاظ کردن تفاوت های فردی فراگیران در آموزش ها لازم است در برنامه های درسی، نحوه آموزش ها، زمان آموزش ها و محتوای مواد درسی برای هر جنسیت انعطاف لازم ایجاد شود. به همین منظور یکی از روش های آموزشی که امروزه در اغلب کشورها مورد استفاده قرار می گیرد، آموزش از راه دور است. در روش آموزشی آموزش از راه دور، تا اندازه ای در زمینه زمان حضور در کلاس، تعداد درس های انتخابی و روش های استفاده از آموزش ها برخی انعطاف ها با توجه به تفاوت های فردی در نظر گرفته شده است. به طوری که شاغلین به تحصیل در مراکز آموزش از راه دور با توجه به توانایی های خود، درس و یا واحدهای درسی را اخذ و با بهره مندی از روش های مختلف و استفاده از تکنولوژی آموزشی نسبت به مطالعه آن درس ها اقدام می نمایند.

با توجه به یافته های به دست آمده، پیشنهادهای زیر ارائه شده است:

۱. از طریق ایجاد فرصت های آموزشی مستمر مانند برگزاری دوره های آموزش ضمن خدمت و کارگاه های آموزشی؛ بهبود دانش موضوعی، اصول برنامه ریزی درسی، روانشناسی رشد و روانشناسی یادگیری مدنظر قرار گیرد. همچنین می توان با مشارکت متخصصان، سرفصل هایی را برای دروس مربوط به این ابعاد دانشی ویژه طراحی کرد.
۲. بهبود مهارت های طراحی آموزشی، مدیریت کلاس، معنادار کردن یادگیری، روش های تدریس فعال و نیز تدریس مبتنی بر رویکرد حل مسئله از طریق فرصت های آموزشی پویا مانند برگزاری دوره های کارورزی و آموزش تعاملی، مورد توجه قرار گیرد.
۳. ارتقای سواد رسانه ای معلمان از طریق ایجاد فرصت های آموزشی مستمر علمی و برگزاری جشنواره، کنگره و سمینارهایی با محوریت سواد رسانه ای و پیوند آن با یاددهی و یادگیری و اختصاص اعتبارات خاص برای فعالیت های پژوهشی در این زمینه مدنظر قرار گیرد.
۴. نظام ارزشیابی مبتنی بر ابعاد صلاحیت های حرفه ای طراحی شود و سیاست های کلی به شکلی باز تعریف شوند به طوری که در جذب، ارتقا و نگهداشت معلمان مبنای کار قرار گیرد.

منابع

- علمافر، محمدمهدی؛ همتی، محمدجواد و موللی، گیتا. (۱۳۹۹). مروری بر روش های آموزش دانش آموزان تیزهوش. *روانشناسی و علوم رفتاری/ایران*، ۳۲(۵): ۱۱۷-۱۳۱.
- اسلامیان، زهرا؛ سعیدی رضوانی، محمود؛ کرمی، مرتضی و ایوانس، دیوید. (۱۴۰۰). بررسی رابطه تفاوت های فردی در فارسی آموزان سطوح مختلف در کلاس های آموزش زبان فارسی به عنوان زبان دوم (تمایل به برقراری ارتباط، هوش اجتماعی و انگیزه). *تربیت اسلامی*، ۱۶(۳۸): ۳۰-۷.
- اسلامیان، زهرا؛ سعیدی رضوانی، محمود؛ کرمی، مرتضی و ایوانس، دیوید. (۱۴۰۱). بررسی تفاوت های فردی دانش آموزان از منظر دلالت های نظری در طراحی برنامه درسی. *پژوهش های برنامه درسی*، ۱۲(۲): ۵۱-۲۸.
- امیرسلیمانی، نجمه؛ دیوسر، هدی؛ جعفری گهر، منوچهر و فرنی، مریم. (۱۴۰۲). مدل معادلات ساختاری تفاوت های فردی، متغیرهای زبانی، و اجتماعی در پیش بینی روانی، دقت، پیچیدگی، و تلفظ صحبت کردن جوانان ایرانی مهاجر در کانادا. *پژوهش های زبان شناختی در زبان های خارجی*، ۱۳(۱): ۷۹-۹۱.

معجز، نسیم؛ قربانی، الناز و رحیمی، عظیمه. (۱۳۹۵). تفاوت‌های فردی در یادگیری و آموزش. اولین کنفرانس بین‌المللی علوم اجتماعی، تربیتی علوم انسانی و روانشناسی، تهران، ایران

بت‌شکن، رضوان و سعادت‌مند، رضوان. (۱۳۹۴). آسیب‌شناسی برنامه درسی دینی پیش‌دبستانی از دیدگاه متخصصان و مربیان دینی، کنفرانس بی

Valiandes, S., Neophytou, L., & Hajisoteriou, C. (2018). Establishing a framework for blending intercultural education with differentiated instruction. *Intercultural Education*, 29(3), 379-398

Pozas, M., Letzel, V., & Schneider, C. (2020). Teachers and differentiated instruction: exploring differentiation practices to address student diversity. *Journal of Research in Special Educational Needs*, 20(3), 217-230

Xu, S. Q., & Cooper, P. (2022). Mainstream teachers' perceptions of individual differences among students in inclusive education settings of China. *International Journal of Inclusive Education*, 26(8), 815-833.

Siam, K., Al-Natour, M. (2016), Teacher's Differentiated Instruction Practices and Implementation Challenges for Learning Disabilities in Jordan. *International Education Studies*, 9(12):167

Lavania, m., Bt Mohamad Nor, f. (2020), Barriers in differentiated instruction: a systematic review of the literature. *Journal of Critical Reviews*, 7(6): 293-297.

Sierk, J. (2014), Currere and the beauty of soulful classroom moments. *The Nebraska Educator: a Student- led Journal*. 16:135-145.

Duncan, T. S., & Paradis, J. (2020). Home language environment and children's SL acquisition: The special status of input from older siblings. *Journal of Child Language*, 47(5): 982–1005.